

УДК [330.34:657.37]:338.4(477)

Груздова Т.В.,

молодший науковий співробітник

Інституту економіки та прогнозування НАН України

ПОСТАНОВКА НА БАЛАНС ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СКЛАДІ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Проаналізовано сучасний стан нематеріальних активів на балансах підприємств України. Виявлено проблеми постановки на баланс об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів. Сформульовано пропозиції щодо активізації капіталізації прав на об'єкти інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів та підвищення ефективності їхнього використання на вітчизняних підприємствах¹.

Ключові слова: права інтелектуальної власності, нематеріальні активи, постановка на баланс, ефективність використання.

JEL: 0340

На нинішньому етапі для національної економіки важливого значення набуває використання інтенсивних факторів розвитку, зокрема, ефективніше та масованіше застосування новітніх технологій і прогресивних форм організації бізнесу. Особливу увагу в цьому контексті привертає проблема створення і використання нематеріальних активів (об'єктів інтелектуальної власності), їхньої реалізації у виробництві промислової та сільськогосподарської продукції, наданні різноманітних послуг.

Як показує зарубіжний досвід, нематеріальні активи за своїми характеристиками, складом, рівнем впливу на результати господарської діяльності та фінансового стану підприємств відіграють значну роль у багатьох країнах світу. Проте в Україні через недосконалість нормативно-законодавчої бази та вади в обліку об'єктів інтелектуальної власності, недоліки методики їхньої вартісної оцінки, рівень використання таких активів низький.

Згідно з П(С)БО 8 "Нематеріальні активи" [1] об'єкти інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів зараховуються на баланси підприємств за первісною (історичною) вартістю й підтверджуються відповідними бухгалтерськими документами, в яких дається докладна характеристика об'єкта: первісна вартість, строк корисного використання, норма зношування тощо. Витрати на дослідження будь-якого інноваційного продукту в основному відносять до витрат звітного періоду, в якому вони були здійснені, тобто не визнаються нематеріальним активом. Усі витрати, понесені на створення нематеріального активу, відобразатимуться в минулому звітному періоді, а дохід у разі ефективного його використання буде відображено в майбутньому звітному періоді. Звідси випливає, що витрати, понесені на дослідження, підготовку і перепідготовку кадрів, рекламу та просування продукції на ринку, створення, реорганізацію та переміщення підприємств; підвищення ділової репутації підприємства, вартість видань і витрати на створення торгових марок (товарних знаків), не будуть капіталізовані, тобто не відноситимуться до витрат, понесених на виготовлення нематеріального активу. Норми П(С)БО 8 "Нематеріальні активи" не поширюються на гудвіл, який виникає при придбанні, а також розкритті інформації про об'єднання підприємств або видів їхньої діяльності та регулюється П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств" [2].

¹ Публікація підготовлена за виконання НДР "Основні проблеми та напрями інноваційного розвитку України у 2015–2020 рр.", державний реєстраційний № 0114U004622.

Від мети оцінки залежить вартість об'єктів інтелектуальної власності (визначення ринкової вартості або вартості для бухгалтерського обліку) та застосовуваних підходів. У вітчизняній практиці застосування загальноприйнятих методичних підходів щодо оцінки інтелектуальної власності відповідно до чинного законодавства України не може повністю відобразити вартість нематеріальних активів, а саме об'єктів інтелектуальної власності. Таким чином, існує велика різниця між ринковою та бухгалтерською вартістю, оскільки бухгалтерський облік згідно з діючими стандартами не може дати точну інформацію про нематеріальні складові інтелектуального капіталу, тому лише незначна його частина (у вигляді об'єктів інтелектуальної власності) відображається у вигляді нематеріальних активів. У зв'язку з цим існують різні авторські методики оцінки. Неправильна оцінка об'єктів інтелектуальної власності може призвести до заниження ціни на вітчизняну високотехнологічну продукцію та спричинити виникнення негативного зовнішньоторговельного сальдо в торгівлі нею [3].

Світова практика показує, що правила бухгалтерського обліку консервативні й не дозволяють враховувати значну частину нематеріальних цінностей у складі нематеріальних активів, якщо ці нематеріальні цінності не відповідають ряду формальних критеріїв. І у більшості високотехнологічних західних компаній такі цінності не відображені у складі нематеріальних активів.

Статистичне вивчення обсягів активів країни, в т.ч. нематеріальних активів, що входять до складу необоротних (нефінансових) активів, ґрунтується на даних бухгалтерської звітності суб'єктів господарювання. У загальній вартості активів частка нематеріальних активів фактично не перевищує 1%. Тільки у 2008 р. їхня частка становила рівно 1%, що свідчить про низьку ефективність використання нематеріальних активів, а саме об'єктів інтелектуальної власності.

У розрізі галузей національної економіки (рис. 1) видно, що в деяких галузях частка нематеріальних активів поступово зростає, але не так потужно, як хотілося б.

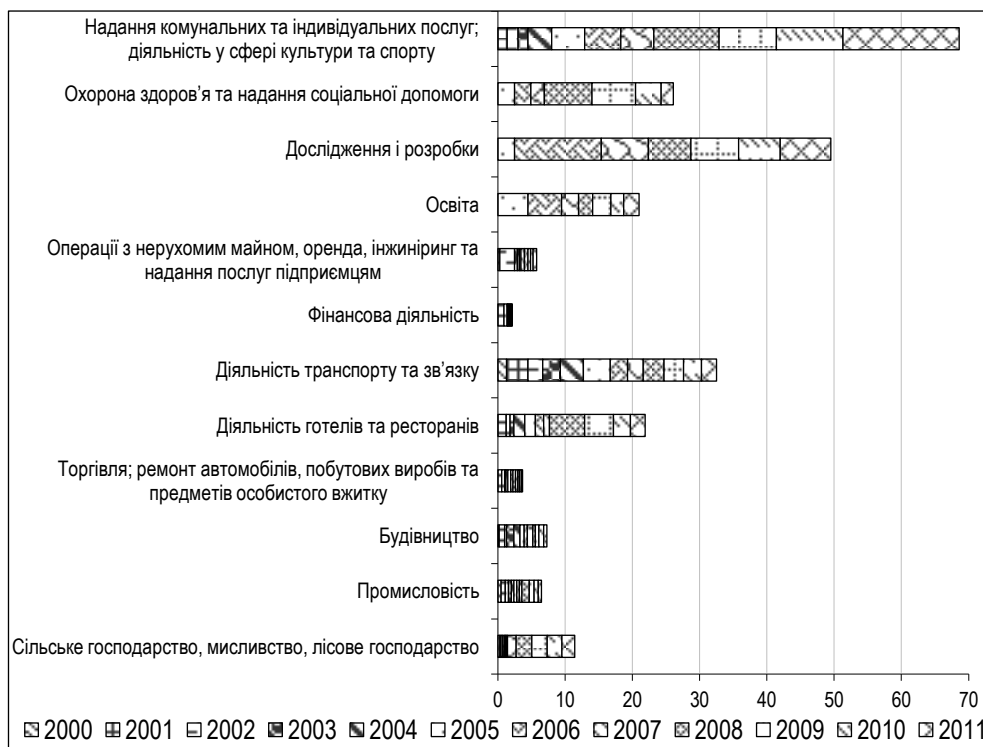

Рис. 1. Частка нематеріальних активів від загальної вартості активів за видами економічної діяльності за 2000–2011 рр., %

Джерело: розроблено за даними Держстату України за 2000–2011 рр.

Наприклад, у секторі послуг: "Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту" у 2011 р. частка нематеріальних активів зросла порівняно з 2000 р. на 17,3%, що демонструє позитивний розвиток; а от розглядаючи діяльність транспорту та зв'язку й діяльність готелів та ресторанів, а також сферу охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, слід відзначити, що тут частка нематеріальних активів до 2009 р. мала тенденцію до зростання, а у 2011 р. скоротилася з 6,5 до 1,8%. Водночас аналіз динаміки обліку нематеріальних активів у балансах підприємств у секторі промисловості показав, що їхня частка від загальної вартості активів не змінювалася з 2000 р. Це є свідченням того, що на сучасному етапі, коли запроваджуються нові технології, створюється абсолютно нова інноваційна продукція, науково-технічний прогрес у промисловості нашої країни розвивається повільно. Аналіз динаміки обліку нематеріальних активів від загальної вартості активів у інших галузях національної економіки показав, що з 2000 по 2011 рр. спостерігається її повільне зростання, але й досі ця частка є дуже низькою.

Окремо досліджено частку нематеріальних активів від загальної вартості активів за видами економічної діяльності за 2012 р. через те, що у зв'язку із наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики "Про затвердження та скасування національних класифікаторів" від 11 жовтня 2010 р. № 457 з 1 січня 2012 р. набрав чинності національний класифікатор України ДК 009:2010 "Класифікація видів економічної діяльності" (табл. 1). Виявлено, що найбільша частка нематеріальних активів у 21,1% припадає на такі види діяльності, як мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; найменша – 0,2% – на оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів та надання інших видів послуг.

Таблиця 1

Частка нематеріальних активів від загальної вартості активів за видами економічної діяльності за 2012 р.

Вид економічної діяльності	Загальна вартість активів, млрд грн	Залишкова вартість нематеріальних активів, млрд грн	Частка нематеріальних активів у загальному обсязі активів, %
Сільське господарство, лісове господарство, рибне господарство	280,6	4,6	1,6
Промисловість	176,2	8,7	4,9
Будівництво	259,3	1,6	0,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1170,6	2,0	0,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	335,1	4,3	1,3
Тимчасове розмішування та організація харчування	33,7	0,7	2,1
Інформація та телекомунікації	107,4	5,9	5,5
Фінансова та страхова діяльність	571,0	0,4	0,4
Операції з нерухомим майном	384,4	1,3	0,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	255,5	1,4	0,5
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	215,0	1,4	0,7
Освіта	2,4	0,05	2,1
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	12,0	0,2	1,7
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	26,6	5,6	21,1
Надання інших видів послуг	4,8	0,01	0,2

Джерело: розроблено за даними Держстату України за 2012 р.

Незважаючи на свою специфічність (у тому числі низьку ліквідність порівняно з іншими видами майна), інтелектуальна власність, як і будь-який інший вид майна, пов'язана з надходженням, використанням (зношуванням) і вибуттям, які повинні супроводжуватися бухгалтерською проводкою. Однак аналіз бухгалтерської звітності багатьох підприємств свідчить про те, що така власність і досі не включена до господарського обороту, що відображено у табл. 2 і 3. Так, за даними наших досліджень,

Таблиця 2

Частка нематеріальних активів у загальній вартості активів на балансах підприємств України за 2010–2012 рр.

Підприємство	Вид економічної діяльності	Загальна вартість активів, млн грн			Нематеріальні активи, млн грн			Гуд-віл, млн грн	Частка нематеріальних активів у загальній вартості активів, %		
		2010	2011	2012	2010	2011	2012		2010-2012	2010	2011
Добувна промисловість											
ВАТ "Промислово-виробниче підприємство "Кривбасвибух-пром"*	Надання допоміжних послуг у сфері добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів	319,9	206,5	209,4	1,5	1,1	0,05	-	0,5	0,5	0,02
ВАТ "Укрнафта"	Добування нафти	7985,3	21907,1	32573,4	25,8	30,9	34,2	-	0,3	0,1	0,1
Переробна промисловість											
ВАТ "КП Медіа"	Видання журналів та періодичних публікацій	14,7	12,6	н.д.	0,05	0,09	н.д.	-	0,3	0,7	н.д.
ВАТ "Нікопольський завод феросплавів"*	Виробництво чавуну, сталі та феросплавів, виробництво трикотажних виробів	13558,7	12122,3	11846,9	1,4	1,8	1,4	-	0,01	0,01	0,01
ВАТ "Запоріжсталь"*	Виробництво чавуну, сталі та феросплавів	10417,4	11344,1	13697,9	0,11	0,3	0,3	-	0,001	0,003	0,002
ВАТ "Концерн Стиродл"*	Виробництво добрив та азотних сполук	3235,7	4720,6	7570,2	154,3	130,6	106,4	-	4,8	2,8	1,4
ПАТ "Луганський хіміко-фармацевтичний завод"	Виробництво фармацевтичних препаратів і матеріалів	36,9	55,6	42,9	1,7	2,0	2,3	-	4,6	3,6	5,4
ВАТ "Тернопільський радіозавод "Оріон"*	Виробництво апаратури для приймання, запису та відтворення звуку і зображення	55,7	59,1	58,7	0	0	0	-	0	0	0
Машинобудування											
ПАТ "Автомобільна компанія "Богдан Моторс"	Виробництво автомобільного транспорту	4954,7	5047,8	4104,7	3,8	5,2	2,6	-	0,07	0,1	0,06
ПАТ "Запоріжтрансформатор"*	Виробництво електродвигунів, генераторів і трансформаторів	3629,1	3766,5	3959,0	2,2	4,4	6,0	-	0,06	0,1	0,15
ВАТ "Турбоатом"*	Виробництво двигунів і турбін, крім авіаційних, автотранспортних і мотоциклетних двигунів	1672,0	2380,4	3235,1	1,7	1,3	0,8	-	0,1	0,05	0,02
ВАТ "Київполіграфмаш"*	Виробництво машин та устаткування спеціального призначення	24,0	22,7	23,1	2,6	3,0	2,6	-	10,8	13,2	11,3
ПАТ "Мотор Січ"*	Виробництво літальних апаратів, включаючи космічні	1896,7	8182,3	11478,8	1,4	9,8	0,3	-	0,07	0,1	0,003
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води											
ВАТ "Державна енергогенеруюча компанія "Центренерго"*	Виробництво електроенергії, розподілення та постачання електроенергії	4275,2	4316,6	4506,8	1,9	1,7	1,5	-	0,04	0,04	0,03
Діяльність у сфері зв'язку											
ВАТ "Укртелеком"*	Телекомунікаційні послуги	9044,4	10698,1	8936,0	94,1	79,7	42,3	-	1,0	0,7	0,5

Примітки: н. д. – дані відсутні;

* підприємства із переліку підприємств стратегічного значення для економіки і безпеки держави.

Джерело: складено за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України або Stock market infrastructure development agency of Ukraine (SMIDA) [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://smida.gov.ua/db/emitent/find>.

Питома вага прав інтелектуальної власності у загальній вартості нематеріальних активів на підприємствах України за 2009–2012 рр., %

Підприємство	Права на комерційні позначення			Права на об'єкти промислової власності			Авторське право та суміжні з ним права		
	Роки			Роки			Роки		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Добувна промисловість									
ВАТ "Промислово-виробниче підприємство "Кривбасвирбухпром"*	0,07	0,09	2,1	-	-	-	2,9	5,4	97,9
ВАТ "Укрнафта"	0,06	0,4	0,3	28,1	31,7	27,5	15,8	14,1	29,8
Переробна промисловість									
ВАТ "КІП Медіа"	81,3	1,2	н.д.	-	-	н.д.	18,8	98,8	н.д.
ВАТ "Нікопольський завод феросплавів"*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВАТ "Запоріжсталь"*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВАТ "Концерн Стирол"*	84,9	84,9	84,9	17,3	17,3	17,3	-	-	-
ВАТ "Тернопільський радіозавод "Оріон"*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ПАТ "Луганський хіміко-фармацевтичний завод"	1,3	1,0	н.д.	83,8	88	н.д.	1,35	0,8	н.д.
Машинобудування									
ПАТ "Автомобільна компанія "Богдан Моторс"	0,4	0,25	н.д.	0,03	0,02	н.д.	-	-	н.д.
ПАТ "Мотор Січ"*	-	-	1,0	-	-	-	3,2	1,7	33,4
ПАТ "Запоріжтрансформатор"*	-	-	н.д.	-	-	н.д.	95,5	99,1	н.д.
ВАТ "Турбоатом"*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВАТ "Київполіграфмаш"*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води									
ВАТ "Державна енергогенеруюча компанія "Центренерго"*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Діяльність у сфері зв'язку									
ВАТ "Укртелеком"*	0,1	0,2	н.д.	0,001	-	н.д.	13	26,5	н.д.

Примітка: н.д. – дані відсутні;

* підприємства із переліку підприємств стратегічного значення для економіки і безпеки держави.

Джерело: складено за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України або Stock market infrastructure development agency of Ukraine (SMIDA) [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://smida.gov.ua/db/emitent/find>.

навіть підприємства, що належать до переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави [4], а також успішні компанії машинобудування зі значними обсягами експорту не мають належних портфелів об'єктів права інтелектуальної власності, не здійснюють діяльність із оцінки нематеріальних активів, не кажучи вже про внесення їх до статутного капіталу та постановки на бухгалтерський баланс.

Ще однією специфічною особливістю України є те, що частка нематеріальних активів у загальній вартості активів дуже низька не лише на виробничих підприємствах, а й на підприємствах, що займаються науково-дослідною діяльністю (табл. 4), а питома вага прав у загальній вартості нематеріальних активів на деяких науково-дослідних підприємствах фактично дорівнює нулю (табл. 5).

Результати проведеного аналізу свідчать, що при здійсненні своєї господарської діяльності підприємства майже не використовують нематеріальні активи, а саме права на об'єкти інтелектуальної власності. Частка нематеріальних активів від загальної вартості активів на підприємствах України є дуже низькою. Права на об'єкти інтелектуальної власності використовують у своїй діяльності тільки деякі підприємства, в основному у фармацевтичній, приладобудівних галузях, у сфері інформатизації. Розробки та впровадження у виробництво прав інтелектуальної власності на деяких підприємствах України відображено у табл. 6. В інших галузях основну частку вартості нематеріальних активів становлять інші нематеріальні активи, до яких належать права на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо. Так, вивчення складу нематеріальних активів більшості підприємств галузі машинобудування показало, що їхню основну частину становлять ліцензії на ведення

Таблиця 4

Частка нематеріальних активів у загальній вартості активів на балансах підприємств України, які займаються науково-дослідною діяльністю за 2010–2012рр.*

Підприємство	Вид економічної діяльності	Загальна вартість активів, млн грн			Нематеріальні активи, млн грн			Гудвіл, млн грн	Частка нематеріальних активів у загальній вартості активів, %		
		2010	2011	2012	2010	2011	2012		2010-2012	2010	2011
Дослідження і розробки											
ПАТ "Український науково-дослідний інститут вогнетривів імені А.С. Бережного"	Дослідження і розробки в галузі технічних наук	7,7	9,1	8,0	0,003	0,06	0,05	-	0,04	0,7	0,6
ВАТ "Спеціальне конструкторське бюро радіотехнічних приладів" – дочірнє підприємство Державної акціонерної холдингової компанії "Топаз"	Дослідження та розробки в галузі природничих та технічних наук	4,6	12,4	11,0	0,25	0,1	0,05	-	5,4	0,8	0,5
ВАТ Науково-дослідний та проектний інститут по збагаченню та агломерації руд чорних металів "Механобрчормет"	Дослідження і розробки в галузі технічних наук	23,2	28,3	65,9	0,5	0,6	0,6	-	2,2	2,1	0,9
ПАТ "Український науково-дослідний проектно-конструкторський та технологічний інститут трансформаторобудування"	Дослідження і розробки в галузі технічних наук	41,2	44,0	75,5	0,09	0,05	1,9	-	0,2	0,1	2,5
ПАТ "Український науково-дослідний інститут авіаційної технології"	Дослідження та розробки в галузі природничих та технічних наук	62,2	117,0	113,2	0	24,9	23,3	-	0	21,3	20,6
ВАТ "Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування"	Дослідження і розробки в галузі технічних наук	32,3	32,7	33,6	3,2	3,3	3,4	-	9,9	10,1	10,1

Примітки: н.д. – дані відсутні;

* підприємства із переліку підприємств стратегічного значення для економіки і безпеки держави.

Джерело: складено за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України або Stock market infrastructure development agency of Ukraine (SMIDA) [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://smida.gov.ua/db/emitent/find>.

різного роду діяльності, а також програмне забезпечення для ЕОМ і бази даних. Водночас деякі підприємства машинобудування, такі як ПАТ "Мотор Січ", використовують у своїй господарській діяльності об'єкти інтелектуальної власності, а саме авторські права та суміжні з ним права. Хоча у 2012 р. вони отримали охоронні документи на права промислової власності (табл. 6), але не поставили їх на баланс у складі нематеріальних активів, про що свідчать показники бухгалтерської звітності (див. табл. 3).

Слід також зважати і на режим секретності, який супроводжує результати інтелектуальної діяльності, зокрема, коли йдеться про ноу-хау чи комерційну таємницю. Оскільки останні не забезпечені належним юридичним захистом, оцінку цих об'єктів провести проблематично, відповідно й складно поставити ці активи на баланс.

Не можна не відзначити, що у підприємств різних галузей національної економіки відсутній такий нематеріальний актив, як гудвіл, тобто ділова репутація організації. Згідно з П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств" гудвіл – перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань на дату придбання [2], тобто оцінюється і приймається на баланс тільки в момент зміни власника підприємства. У зарубіжних країнах велика кількість корпоративних злиттів і поглинань для компанії мали більше значення, ніж вартість активів.

Таблиця 5

Питома вага прав інтелектуальної власності у загальній вартості нематеріальних активів на науково-дослідних підприємствах України за 2010–2012рр*, %

Підприємство	Права на комерційні позначення			Права на об'єкти промислової власності			Авторське право та суміжні з ним права		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
ПАТ "Український науково-дослідний інститут вогнетривів імені А.С. Бережного"	66,7	3,4	н.д.	-	-	н.д.	-	-	н.д.
ВАТ "Спеціальне конструкторське бюро радіотехнічних приладів" – дочірнє підприємство Державної акціонерної холдингової компанії "Гопаз"	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВАТ Науково-дослідний та проектний інститут по збагаченню та агломерації руд чорних металів "Механобрчормет"	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ПАТ "Український науково-дослідний проектно-конструкторський та технологічний інститут трансформаторобудування"	5,6	7,7	н.д.	-	-	н.д.	65,2	65,4	н.д.
ПАТ "Український науково-дослідний інститут авіаційної технології"	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ВАТ "Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування"	-	-	н.д.	83,5	81,4	н.д.	-	-	н.д.

Примітки: н.д. – дані відсутні;

* підприємства із переліку підприємств стратегічного значення для економіки і безпеки держави.

Джерело: складено за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України або Stock market infrastructure development agency of Ukraine (SMIDA) [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://smida.gov.ua/db/emitent/find>.

Таблиця 6

Розробки та впровадження у виробництво прав інтелектуальної власності на деяких підприємствах України

Назва підприємства	Напрямок розробки (місце розробки)	Отримано/використано прав інтелектуальної власності у 2012 р.	Впроваджено у виробництво
Добувна промисловість			
ПАТ "Укрнафта"	Дослідження з будівництва свердловин та облаштування родовищ, проектно-тематичні роботи з геології та розробки родовищ. У дослідженнях візьмуть участь науково-дослідні інститути за цим напрямом	Використано 12 винаходів і 17 корисних моделей. Подано 70 раціоналізаторських пропозицій і використано у виробництві 26 раціоналізаторських пропозицій	За 2012 р. впроваджено у виробництво нові технологічні розробки: інтенсифікація видобутку нафти і газу – 19, техніка і технологія видобутку нафти і газу – 4; підготовка нафти і газу та переробка газу – 3; механізація і автоматизація виробничих процесів – 6, будівництво свердловин – 10; екологія – 2
Переробна промисловість			
ПАТ "Луганський хіміко-фармацевтичний завод"	Для досліджень і розробок генеричних препаратів підприємство користується послугами ДНЦЛС (Державного наукового центру лікарських засобів) у м. Харків	Використано 2 патенти на винаходи: на виробництво лікарського препарату Аспаркам та на виробництво емульсії Бензилбензоату	За останні 4 роки впроваджено у виробництво такі сучасні препарати, як: Торасемід; Карведілол; Лізиноприл; Лізопрес; Бетагістин; Доксазозин
Машинобудування			
ПАТ "Мотор Січ"	Для розробки нових видів авіаційних двигунів, нових типів літаків та вертольотів, наземної техніки на основі авіаційних двигунів, вдосконалення технічних характеристик існуючих авіадвигунів та розробки нових виробів товарів народного споживання створене спеціалізоване ДКБ	Отримано охоронних документів: патентів на винаходи – 4; корисні моделі – 6; промислові зразки – 2; авторські свідоцтва – 3; свідоцтва на знаки для товарів і послуг – 1	Впроваджено у виробництво нові види авіаційних двигунів для нових типів літаків та вертольотів, а також наземної техніки на основі авіаційних двигунів

Продовження табл. 6

Назва підприємства	Напрямок розробки (місце розробки)	Отримано/використано прав інтелектуальної власності у 2012 р.	Впроваджено у виробництво
Діяльність у сфері зв'язку			
ВАТ "Укртелеком"	Розробка програмних продуктів тощо для ринку телекомунікаційних послуг відбувається на власних потужностях	Отримано охоронних документів: патенти на промисловий зразок – 1; свідоцтва на знаки для товарів і послуг – 4	Використання торговельних марок (знаків для товарів і послуг) та промислових зразків – ідентифікація та просування на ринку телекомунікаційних послуг
Дослідження і розробки			
ПАТ "Український науково-дослідний проектно-конструкторський та технологічний інститут трансформаторобудування"	Розробка нових конструктивних і технологічних рішень, дослідно-промислових зразків виробів у сфері трансформаторобудування	Отримано охоронних документів: патентів – 6; свідоцтва на знаки для товарів і послуг – 2	Розроблена та передана ВАТ "ВК ХК Електрозавод" (Москва, Росія) технічна документація на трансформатори класів напруги від 15 до 500 кВ; розроблена науково-технічна інформація для ILJIN Electric (Корея); розроблені ТП та РП силового елегазового трансформатора з системами "елегаз-вода", "елегаз-повітря"; виготовлено сухий перетворювальний трансформатор типу ТСЗПУ-1600/10-УХЛ4 для ЗАТ "Енергозавод"; виготовлено трансформатор ТМПВ-3000/20 для ТОВ "НПП "Перетворювач-комплекс"; виготовлено горизонтально-намотувальні станки ГНС-0,5-1,3-1,0 для ЧНПП "Азіяелектроенергія"; розроблено та передано програмно-методичне забезпечення для Malaysia Transformer Manufacturing (Малайзія), Bharat Bijilee (Індія), ННІ (Корея)
ВАТ "Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування"	Розробка насосного устаткування для атомної та теплової енергетики, нафтової і хімічної промисловості, гірничо-металургійного комплексу, водопостачання, комунального господарства та інших базових галузей економіки	Отримано охоронних документів – 10	Розроблено та передано живильний насосний агрегат АПЭА 1840-80 для Нововоронезької АЕС-2; конденсатний насосний агрегат АКсВА 125-55-1 для блоку № 3 і насосний агрегат АЦНА 4000-95/8 для блоку № 4 Ростовської АЕС; живильний секційний насос ПЭ 400-185 для теплових електростанцій. в сфері трубопровідного транспортування нафти – горизонтальні підірні насоси НГПН-М 1250-160 і НГПН-М 2500-160 для нафтопроводу "Заполярье – Пурпе". У сфері водопостачання та зрошення: насосні агрегати двостороннього входу нового покоління (по типу RDLO) АД 500-875 А-ШЧ/Б, АД 500-875 В-ШЧ/Б, АДв 500-875 А-ШЧ/Б та АДв 500-875 В-ШЧ/Б у горизонтальному й вертикальному виконанні та з корпусами з кулястого чавуну

Джерело: складено за даними Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України або Stock market infrastructure development agency of Ukraine (SMIDA) [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://smida.gov.ua/db/emitent/find>.

Ділова репутація підприємства – це передусім престиж, напрацьовані контакти й стабільні клієнти, які завдяки інноваційній продукції, що виробляється на підприємстві, зможуть досягти нової якості життя, динамічності, успіху та процвітання. Підприємствами для підтримки своєї ділової репутації проводяться численні рекламні кампанії, благодійні акції, розвиваються і підтримуються зв'язки з громадськістю тощо. Вона є єдиним елементом інтелектуального капіталу, що як нематеріальний актив не відноситься до об'єктів інтелектуальної власності.

Потенційні інвестори і партнери, оцінюючи українські підприємства, дедалі частіше звертають увагу не на вартість основних засобів, а на вартість нематеріальних активів суб'єктів господарювання. На відміну від українських підприємств зарубіжні компанії інтенсивно нарощують нематеріальні активи з об'єктів інтелектуальної власності (табл. 7), що забезпечує їм прибутковість та конкурентоспроможність у ринковому середовищі, а також підвищення інвестиційної привабливості.

Таблиця 7

Частка нематеріальних активів у загальній вартості активів на балансах зарубіжних високотехнологічних підприємств за 2010–2012 рр.

Компанія	Країна	Вид економічної діяльності	Одиниця виміру	Загальна вартість активів	Нематеріальні активи	Гудвіл	Частка нематеріальних активів у загальній вартості активів, %
Переробна промисловість							
Novartis AG (ADR) на 12.2010	Швейцарія	Виробництво і розробка фармацевтичних препаратів	млн дол. США	123318	35231	29692	52,6
на 12.2011				117496	31969	29943	52,7
на 12.2012				124216	30331	31090	49,4
Microsoft Corporation (MSFT) на 30.06.2010	США	Виробництво передових інформаційних технологій, програмне забезпечення	млн дол. США	77888	1759	12503	18,3
на 06.2011				86113	1158	12394	15,7
на 06.2012				108704	744	12581	12,3
Cisco Systems, Inc. на 07.2010	США	Виробництво обладнання та розробка рішень для телекомунікаційної галузі	млн дол. США	80015	3176	16742	24,9
на 07.2011				87095	2541	16818	22,2
на 07.2012				91759	1959	16998	20,7
Машинобудування							
General Motors Company на 12.2010	США	Виробництво, розробка та продаж автомобілів, вантажівок і запасних частин	млн дол. США	138898	11882	31778	31,4
на 12.2011				144603	10014	29019	27,0
на 12.2012				149422	6809	1973	5,9
Volkswagen AG (ADR) на 12.2010	Німеччина	Виробництво, розробка та продаж автомобілів вантажівок, автобусів	млн евро	199393	9694	3410	6,6
на 12.2011				253769	17842	4334	8,7
на 12.2012				309644	35223	23935	19,1
Діяльність у сфері зв'язку							
Google Inc. на 12.2010	США	Постачання інформації з Інтернету	млн дол. США	57851	1044	6256	12,6
на 12.2011				72574	1578	7346	12,3
на 12.2012				93798	7473	10537	19,2

Джерело: розроблено за даними фінансової звітності підприємств [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://finance.google.com/>.

Таким чином, особливу увагу вітчизняних суб'єктів господарювання необхідно звернути на підвищення капіталізації прав на об'єкти інтелектуальної власності та постановки їх на баланси підприємств у складі нематеріальних активів, що дозволить:

- сформувати статутний капітал без відволікання коштів;
- зробити об'єкти інтелектуальної власності предметом застави;
- зробити об'єкти інтелектуальної власності привабливим об'єктом інвестування;
- знизити податковий тягар за рахунок амортизаційних відрахувань, які включаються в собівартість продукції;
- одержувати додаткові доходи від передачі прав на використання об'єктів інтелектуальної власності.

Висновки. За даними проведеного дослідження виявлено негативну тенденцію щодо нарощування нематеріальних активів на балансах підприємств та наукових установ різних галузей національної економіки, в тому числі підприємств та наукових установ, що належать до переліку об'єктів стратегічного значення для економіки і безпеки держави; показано, що більшість підприємств у своїй господарській діяльності взагалі не використовують об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів. Приводити до такого стану можуть: низька винахідницька

активність у цих галузях; недостатня кількість фахівців, які досконало володіють принципами комерціалізації технологій; проблеми оцінки об'єктів інтелектуальної власності, особливо в режимі секретності: ноу-хау, комерційної таємниці. Вагомо впливає також і незацікавленість вітчизняних виробників використовувати українські розробки у своїй господарській діяльності через:

- тривалий і складний процес виробництва продукції комерціалізованої науково-технічної розробки;
- високі ризики комерціалізації науково-технічних розробок;
- високу собівартість розробок і впровадження інновацій;
- нестачу інформації про нові технології;
- відсутність можливостей для співпраці з іншими підприємствами та організаціями, у т.ч. науково-дослідними;
- недосконалу нормативно-правову базу щодо стимулювання інноваційної діяльності.

Перераховані вище негативні чинники призводять до уповільнення модернізації та розвитку інноваційної діяльності.

Низький рівень капіталізації прав на об'єкти інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів у свою чергу негативно впливає на розвиток процесів комерціалізації в державі й вимагає негайного перегляду та вдосконалення нормативно-правової бази з питань оцінки об'єктів інтелектуальної власності та постановки їх на баланс підприємств у складі нематеріальних активів.

З метою активізації процесу капіталізації прав на об'єкти інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів та підвищення ефективності їхнього використання на вітчизняних підприємствах, установах тощо необхідно:

1) упровадити такі механізми стимулювання підприємств до постановки на баланс прав інтелектуальної власності як нематеріальних активів:

- економічні: встановлення податкових пільг із залученням зарубіжного досвіду з урахуванням особливостей національної економіки (наприклад: зменшити податкове навантаження при закупівлі нового устаткування, обладнання тощо вітчизняного та іноземного виробництва, що будуть використовуватися для реалізації інноваційних проектів; застосування знижених ставок на оподаткування прибутку суб'єктів господарської діяльності, одержаного від реалізації інноваційних проектів на здійснення науково-технічної та інноваційної діяльності; пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліцензій, ноу-хау та інших нематеріальних активів, які входять до складу інтелектуальної власності); надання на пільгових умовах кредитів банку (зменшення відсоткової ставки за надання кредиту; відстрочення платежів за наданим кредитом на один-два роки);

- організаційно-інституційні: створення і розвиток інфраструктури для взаємодії науки і виробництва за участю держави з метою комерціалізації результатів наукових розробок (створення малих підприємств на базі вищих навчальних закладів та науково-дослідних інститутів, які будуть займатися комерціалізацією наукових розробок, реалізацією інноваційних проектів у взаємодії з виробничими підприємствами; створення спільних підприємств між науково-дослідними установами та підприємствами промисловості, що дозволило б вибрати перспективний напрям досліджень, забезпечити фінансування науково-дослідних робіт та пришвидшити впровадження результатів наукових розробок у виробництво; створення мережі Центрів із забезпечення комерціалізації технологій, що давали б можливість підприємствам, академічним інститутам тощо обмінюватися ресурсами та ідеями, котрі представляють інтерес, дізнатися один про одного, налагодити зв'язки й генерувати ідеї, виявляти потенційних ділових партнерів, співпрацювати в процесі комерціалізації результатів наукових досліджень, а також виявляти можливості регіональних ресурсів, які можуть бути задіяні для взаємної вигоди;

2) розроблення державної програми з підготовки та перепідготовки фахівців з питань комерціалізації наукових розробок у вищих навчальних закладах III–IV рівня акредитації;

3) формування підприємствами власних інноваційних патентних портфелів для залучення інвестицій, особливо іноземних;

4) створення державної системи реєстрації та обліку результатів науково-технічної діяльності (єдиного реєстру), отриманих у результаті проведення наукових досліджень для інформатизації суб'єктів господарювання про наукові розробки, що зумовить прискорення комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності;

5) врегулювання питання розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені за кошти державного бюджету, шляхом внесення змін до нормативно-правової бази щодо надання прав ВНЗ та науково-дослідним інститутам України розпоряджатися своєю інтелектуальною власністю і на договірній основі вносити до статутного капіталу суб'єктів господарської діяльності вартість об'єктів інтелектуальної власності;

6) посилення заходів із запобігання несанкціонованому використанню та розповсюдженню об'єктів інтелектуальної власності з метою уникнення збитків, включаючи втрату клієнтури або втрату репутації (ретельніше відстежувати порушення виключних прав на об'єкти права інтелектуальної власності, збільшувати витрати свого бізнесу на виявлення та арешт контрафактної продукції).

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства фінансів України П(С)БО 8 "Нематеріальні активи" від 18.10.1999 р. № 242, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Наказ Міністерства фінансів України П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств" від 07.07.1999 р. № 163, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Савенко В.Г. Актуальні проблеми постановки на баланс прав інтелектуальної власності як нематеріальних активів / В.Г.Савенко // Проблеми науки. – 2010 – № 6. – С. 23–32.
4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави" від 23 грудня 2004 р. № 1734, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

Надійшла до редакції 17.03.2014 р.

Груздова Т.В.,

младший научный сотрудник Института экономики и прогнозирования НАН Украины

ПОСТАНОВКА НА БАЛАНС ОБЪЕКТОВ ПРАВА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В СОСТАВЕ НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

Проанализировано современное состояние нематериальных активов на балансах предприятий Украины. Выявлены проблемы постановки на баланс объектов права интеллектуальной собственности в составе нематериальных активов. Сформулированы предложения относительно активизации капитализации прав на объекты интеллектуальной собственности в составе нематериальных активов и повышения эффективности их использования на отечественных предприятиях.

Ключевые слова: права интеллектуальной собственности, нематериальные активы, постановка на баланс, эффективность использования.

T.Hruzdova, Junior Researcher

Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine

ACCOUNTING THE RECORDS OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN INTANGIBLE ASSETS OF UKRAINIAN ENTERPRISES

The current state of intangible assets on the balance sheets of Ukrainian companies, which makes it possible to detect low levels of the commercialization of intellectual property, has been analyzed. The article is characterized the basic problems in accounting the records of intellectual property rights in intangible assets, which are associated with low inventive activity; insufficient number of professionals who are fluent in the principles of technology commercialization; problem of the evaluation of intellectual property, especially in privacy mode (know-how, trade secrets); high risk of the commercialization of scientific and technological development; high cost of development and innovation; lack of opportunities for collaboration with other companies and organizations including research; and imperfect legal framework to stimulate innovation. The above mentioned problems adversely affect the development of commercialization in Ukraine and require urgent solutions at the state level. Various proposals to enhance the capitalization of intellectual property rights in intangible assets and improve their use in domestic enterprises, which will accelerate the solution of the above mentioned problems, have been proposed.

Key words: intellectual property, intangible assets in the accounting records, efficiency.